

"Eğer bu zerreler, şu âlemin ustasının emrine tâbi birer memur olmasalar, o vakit her bir zerre, umum o cesetteki zerrelere hem hâkim-i mutlak, hem her birisine mahkûm-u mutlak,.." Devamıyla izah eder misiniz?

"Eğer bu zerreler, şu âlemin ustasının emrine tâbi birer memur olmasalar, o vakit her bir zerre, umum o cesetteki zerrelere hem hâkim-i mutlak, hem her birisine mahkûm-u mutlak, hem her birisine misil, hem hâkimiyet noktasında zıt, hem yalnız Vâcibü'l-Vücuda mahsus olan ekser sıfâtın masdarı, menbaı, hem gayet mukayyet, hem gayet mutlak bir surette olmakla beraber, sırr-ı vahdetle yalnız bir Vâhid-i Ehadin eseri olabilen gayet muntazam bir masnu-u vâhidi o hadsiz zerrâta isnad etmek—zerre kadar şuuru olan, bunun pek zâhir bir muhal, belki yüz muhal olduğunu derk eder."(1)

Bir temsilin her noktasının hakikate tatbik edilmesi yanlıştır. Teşbih ve temsiller, anlaşılması müşkil olan derin meseleleri akla yaklaştırır ve anlaşılmasını kolaylaştırır. Yani temsiller birer dürbün vazifesi yaparlar.

Zerrelerin mükemmel bir ittifakla, hâdiseleri tedbir ve idare etmesi muhaldir. Zira ittifak kurabilmek için akıl, ilim, irade ve kudret lazımdır. Oysa zerreler şuursuz, cansız, cahil, iradesiz kütlelerden ibarettir.

Aynı rütbe ve makamda olan bir bölük asker düşünelim. Bu askerlerin mükemmel bir vaziyet ve nizam oluşturması gerekiyor. Bu vaziyet ve nizamın olabilmesi iki türlü olabilir; birisi bir komutanın hariçten emir vermesi. Diğeri ise aynı rütbe ve makamda olan askerlerin birbirine hükmedip hem komutan hem de asker olması.

İkinci şık hem imkânsız hem de akıl dışıdır. Zira bir askerinin hem er, hem de komutan olması; iki zıddın bir arada olmasıdır ki, bu imkânsızdır. Tıpkı bir şeyin eş zamanlı olarak hem var, hem de yok olması gibi. İşte misil olması, asker olması manasında; hâkimiyet noktasında zıt olması ise, komutan manasında kullanılmıştır. Yani asker, o nizam ve vaziyete girebilmek için hem emir alan bir er olacak, hem de emir veren bir komutan. Ama hariçten bir komutan bir emirle çok kolaylıkla o askerleri nizama sokar ve istediği vaziyeti verebilir. Zira komutan, rütbe ve makam olarak askerlerden farklıdır. Askerlerin kayıt ve kaideleri komutanı bağlamaz.

“Bir adamdan birkaç şeyin suduru, birkaç adamdan bir şeyin sudurundan daha ehvendir.” (Mesnevi-i Nuriye)

Şu görünen eşyanın temel taşı zerreler, yani atomlardır. Zerrelerden, meselâ, bir hücre yaratılacaksa, her bir zerrenin o hücre binasında gerekli yerini en doğru şekilde alması gerekir. Bunun için de, “... *herbir zerrede, ihatalı bir şuur, tam bir ilim lâzımdır.*”

Muhit, Cenâb-ı Hakk’ın bir ismidir, ihata eden, tümüyle kaplayan manasına gelir. Allah’ın bütün sıfatları muhittir, bütün varlık âlemini kaplamıştır. Hava unsurunun bütün ciğerlerde dolaşması, Güneş ışığının kendisine mukabil gelen bütün gözlere ışık vermesi, Muhit isminin birer tecellisiyle gerçekleşmektedir.

Bir atomun hücrede görev yapması için de hücrenin tamamını ihata eden bir ilme sahip olması gerekir, tâ ki yanlış yerde bulunmasın. Hücrelerin bir araya gelmesiyle organlar teşekkül ediyorlar.

Zerreler de misaldeki askerler gibidir. Şayet elmanın vücudundaki çalışan zerreleri, -hâşâ- elmanın sanatkârı ve yaratıcısı olarak kabul edersek, o zerrelerin hem ilah hem de mahlûk olmaları gerekir. Zira elmanın oluşumu için hem emir alacak, hem de emir verecek bir vaziyete girmesi gerekir ki, bu da tam bir safsatadır.

Zerrelerin bütün organı da ilmen ihata etmeleri gerekir ki, kubbeli binalardaki taşlar gibi “*birbirlerine hem hâkim hem mahkûm olarak*” birlikte çalışsınlar da o organ meydana gelsin. Organları yerli yerine yerleştirmek için de bütün bedeni ihata eden bir ilim gerekir. Beden ise hava ve sudan, Güneş’e, Ay’a, mevsimlere kadar bütün kâinatla irtibat halinde bulunduğundan bütün kâinatı ihata eden bir ilim ve kudret lazımdır ki o zerreler bir araya gelerek söz konusu bedeni teşkil edebilsinler.

Bunun için, “*Herbir zerrede, Vâcibü’l-Vücudun sıfatlarını farz etmek lâzım geliyor.*”

İşte, eşyayı esbaba isnad etmekte bu kadar muhaller vardır. Amma sahib-i hakikî olan Vâcibü’l-Vücuda isnad edildiği vakit, o zerreler şöyle bir vaziyete girerler ki, şemsin cilvelerine, timsallerine, lem’alarına mazhar olan su katreleri gibi kudret-i ezeliyenin nurânî tecellisine, cilvelerine, lem’alarına o zerreler de mazhar olup, sahib-i kudretin izniyle, gayr-ı mütenahî olan ilim ve iradesiyle, o zerrelerde teşekkülât ve terkibat yapılır. Binaenaleyh, kudret-i ezeliyenin bir lem’ası kudretin hâsiyetine mâlik olduğundan, esbabın binler lem’asından ve esbabın sultanından daha tesirlidir. Çünkü bunda tecezzî ve inkısam vardır, kudret-i ezeliyede ise yoktur.

Bir damla su, zatında ışık sahibi değilken, Güneş’e yüzünü çevirdiğinde ışığa, yedi renge ve ısıya sahip olabildiği gibi, zerreler de ilimden, iradeden ve kuvvetten yana hiçbir nasipleri olmadığı halde, Allah’ın kudretine mazhar olduklarında “*esbabın binler lem’asından ve esbabın sultanından daha*” fazla işler görürler.

Şimdi şöyle bir düşünelim: Meyveyi ağacın yaptığı söyleyenler o kuru ağaca bir

şuur, bir istek, bir irade ve kudret yüklemiş olmuyorlar mı? Böyle bir düşüncenin hakikatle hiçbir ilgisi olamayacağını bütün akıl ve vicdanlar ittifak halinde haykırmıyorlar mı? Bu ağaç, meselâ, bir portakal ağacı olsun. Onun C vitamini taşıyan bir meyve vermesi için, öncelikle insanı tanıması, bedeninin bu vitamene olan ihtiyacını bilmesi, sonra onun damak zevki, ağız yapısı, midesinin hazım gücü konularında detaylı bilgi sahibi olması gerekir ki, tadıyla, vitaminiyle, yumuşaklığıyla tam insana uygun bir eser ortaya koyabilsin.

“Bir adamdan birkaç şeyin sudûru, birkaç adamdan bir şeyin sudûrundan daha ehvendir.” (Mesnevi-i Nuriye)

Bir adamın üç cümle yazması, üç adamın bir cümle yazmalarından çok daha kolaydır. Zaten şuarsuz ve iradesiz olan sebepler bir araya gelerek istişare suretinde bir yazı yazmaya, meselâ, bir arı yapmaya karar veremezler. Ama o mahlûkları birer sebep ve vasıta olarak yaratan Allah, onların eliyle bir arıyı gayet kolay yaratır; annede bebek, ağaçta meyve yarattığı gibi.

Maahaza, vâhidin kesrete yaptığı vaziyet ve maslahatı, kesret çok meşakkatlerden sonra yapabilir. Meselâ, bir kumandanın pek çok neferlere verdiği intizam vaziyeti o neferlere verilse, suhuletle yapamazlar. Demek Hâlık-ı Vahide yapılan isnadda zahiren bu'd ve garabet varsa da, esbab ve kesrete edilen isnadda muzaaf olarak müteselsil muhaller vardır. Şöyle ki:

Herbir zerrede, Vâcibü'l-Vücudun sıfatlarını farz etmek lâzım geliyor. Çünkü nakıştaki kemal, san'attaki hüsün, o sıfatları ister. Hem şirket kabul etmeyen vücub hakkında, gayr-ı mütenahi şeriklerin farzı lâzımdır. Hem herbir zerrenin, bütün zerrelere hem hâkim-i mutlak, hem mahkûm-u mutlak olması lâzım geliyor. Çünkü nizam ve intizam öyle ister. Hem herbir zerrede, ihatalı bir şuur, tam bir ilim lâzımdır. Çünkü zerrelere arasında tesanüd ve muvazene vardır. Bu tesanüd ve muvazene ise ilimle olur.

Yine, bir zerre hem ezeli hem ebedi hem de sonsuz ilim sahibi olacak. Aynı zamanda hem cahil, kayıtlı hem de her yerde bulunacak. Bir şey ya ilim sahibidir, ya da cahildir. Aynı anda iki sıfatı taşıması muhaldir. Elmanın vücudunda çalışan sayısız zerrelere vazife bakımından birbirleri ile müsavidirler. Öyle ise birbirlerine ilah olmaları, aynı zamanda birbirlerine köle olmaları, aklın kabul edebileceği bir şey değildir. Yani zerre, hem mutlak bir manada kayıtsız hem de kayıtlı olacak. Bunlar aklen mümkün ve caiz olmayan şeylerdir.

Dipnotlar:

(1) bk. [Lem'alar, Yirmi üçüncü Lem'a](#).